

หน้าที่ของภาษาต่าง ๆ ในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม

ในบทนี้จะกล่าวถึงหน้าที่ของภาษาต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม โดยแบ่งภาษาต่าง ๆ ทั้งหมดที่เป็นภาษาแม่ซึ่งประชากรเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก และที่เป็นภาษาที่สองที่ประชากรเรียนรู้ในโรงเรียน ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่ในชุมชนได้ 7 ประเภท* ดังต่อไปนี้

1. ภาษากลาง (lingua Franca)

ภาษากลางในที่นี้หมายถึง ภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลางสำหรับการสื่อสารระหว่างประชากรที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างกันภายในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม การศึกษาภาษากลางของผู้วิจัยใช้การนับความถี่ของประชากรที่ใช้ภาษาต่าง ๆ ในแต่ละสถานการณ์การใช้ภาษาของประชากรที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างกัน จากนั้นนำความถี่ที่ได้มาหาค่าร้อยละ หากพบว่าภาษาใดมีร้อยละของประชากรที่ใช้สูงสุด จะถือว่าภาษานั้นเป็นภาษากลางที่ใช้ระหว่างประชากรที่มีกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ผลการศึกษาผู้วิจัยแสดงไว้ในตารางที่ 45 ซึ่งตารางจะประกอบด้วย 2 ช่องใหญ่ ๆ ด้วยกัน ช่องแรกทางซ้ายมือใช้แสดงลำดับของภาษาที่ประชากรเลือกใช้ และช่องที่ 2 ใช้แสดงภาษาและร้อยละของประชากรที่เลือกใช้ จำแนกตามสถานการณ์การใช้ภาษาระหว่างประชากรต่างกลุ่มชาติพันธุ์กัน ดังที่แสดงไว้เป็นคู่ของคำย่อในตอนบนของแต่ละช่อง คือ ผู้พูด-ผู้ฟัง คำย่อตัวแรกใช้แทนผู้พูด คำย่อตัวหลังใช้แทนผู้ฟัง และคำย่อแต่ละตัวในที่นี้หมายถึงประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ คือ

ข = ประชากรเขมร   ล = ประชากรลาว
 ส = ประชากรส่วย   ท = ประชากรไทย

ตัวอย่าง ข-ส หมายถึง ประชากรเขมร(ผู้พูด) พูดกับ ประชากรส่วย (ผู้ฟัง)
 ส-ล หมายถึง ประชากรส่วย (ผู้พูด) พูดกับ ประชากรลาว (ผู้ฟัง) เป็นต้น
 ส่วนคำย่อที่ปรากฏในตารางทั้งหมดหมายถึงภาษาต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้แล้ว

* ประเภทของภาษาตั้งแต่ประเภทที่ 2 ถึง 7 แบ่งตามหลักของ สจิวต (Stewart 1969 : 540-541) และชื่อประเภทของภาษายึดตาม อมรา (2531 : 4-6)

ตารางที่ 45 แสดงการเลือกภาษาของประชากรในสถานการณ์การใช้ภาษาระหว่างประชากรที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างกัน

ลำดับของภาษา ที่เลือกใช้	สถานการณ์การใช้ภาษาระหว่างประชากรที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างกัน : ผู้พูด-ผู้ฟัง											
	ข-ส	ข-ล	ข-ท	ส-ข	ส-ล	ส-ท	ล-ข	ล-ส	ล-ท	ท-ข	ท-ส	ท-ล
1	ข	ล	ท	ข	ล	ท	ล	ล	ล	ท	ท	ท
	44.74	70.04	67.74	74.11	83.94	59.09	72.67	77.84	50.38	100	100	100
2	ส	ข	ล	ส	ส	ล	ข	ส	ท	-	-	-
	31.86	25.45	31.61	14.25	10.89	40.91	24.89	16.76	49.62	-	-	-
3	ล	ท	ข	ล	ข	-	ท	ข	-	-	-	-
	21.66	4.32	0.65	10.11	3.16	-	2.44	4.23	-	-	-	-
4	ท	ล	-	ท	ท	-	-	ท	-	-	-	-
	1.74	0.18	-	1.53	2.02	-	-	1.17	-	-	-	-

จากตารางจะเห็นได้ว่า ในสถานการณ์การใช้ภาษาระหว่างต่างกลุ่มชาติพันธุ์กันส่วนใหญ่ ผู้พูดจะมีการใช้ทั้งภาษาแม่ของผู้พูด ภาษาแม่ของผู้ฟัง หรือแม้แต่ภาษาที่สาม (ที่นอกเหนือจากภาษาแม่ของผู้พูดและผู้ฟัง) และเมื่อพิจารณาถึงภาษาที่มีจำนวนประชากรเลือกใช้สูงสุดแล้ว จะเห็นได้ว่าในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านนางเดิม ไม่ได้มีภาษากลางเพียง 1 ภาษาเท่านั้น แต่จะมีภาษากลางถึง 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาลาว ภาษาไทย ภาษาเขมร โดยแต่ละภาษาจะใช้เป็นภาษากลางในสถานการณ์ที่ต่างกันดังนี้

ภาษาลาว ส่วนใหญ่จะใช้เป็นภาษากลางระหว่างคนลาวกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ภาษาไทยและภาษาลาว ส่วนใหญ่จะใช้เป็นภาษากลางระหว่างคนไทยกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ภาษาเขมร ส่วนใหญ่จะใช้เป็นภาษากลางระหว่างคนเขมรและคนส่วย

2. ภาษาราชการ (official language)

ภาษาราชการในที่นี้หมายถึง ภาษาที่ใช้ทางราชการโดยประชากรของชุมชนและการประกาศที่เป็นทางการ ภาษาราชการ ได้แก่ ภาษาไทย และ ภาษาลาว ประชากรในชุมชนบ้านหนองอาร์และบ้านลาวเดิมส่วนใหญ่จะใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาลาวในการพูดกับข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ และในการติดต่อราชการทั่วไป ทั้งนี้เพราะข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะพูดหรือฟังเข้าใจได้ทั้งภาษาไทยและภาษาลาว อย่างไรก็ตามประชากรส่วนใหญ่นั้นจะใช้ภาษาลาวมากกว่าภาษาไทย โดยเฉพาะประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและส่วย ส่วนประชากรกลุ่มชาติพันธุ์เขมรจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการใช้ภาษาไทยในการติดต่อราชการมากกว่าประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ดังที่เห็นได้จากผลการศึกษาที่กล่าวไว้ในบทที่ 6

สำหรับการประกาศที่เป็นทางการนั้นจะใช้ภาษาไทยเป็นสำคัญ และอาจมีการขยายความหรืออธิบายเพิ่มเติมเป็นภาษาลาวอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประชากรที่ฟังภาษาไทยไม่เข้าใจบางคน การประกาศที่เป็นทางการโดยใช้ภาษาไทยนั้นจะเห็นได้ชัดจากการประชุมลูกบ้านในแต่ละเดือน ประชาชนหรือผู้ใหญ่บ้านจะเริ่มต้นด้วยการแจ้งข้อราชการของทางการเป็นภาษาไทยทุกครั้ง หรือแม้แต่ในการกระจายเสียงตามสายในชุมชนก็จะเริ่มต้นด้วยการแจ้งข้อราชการเป็นภาษาไทยก่อนเช่นกัน

3. ภาษาสำหรับการสื่อสารในวงกว้าง (language of wider communication)

ภาษาสำหรับการสื่อสารในวงกว้างในที่นี้หมายถึง ภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลางสำหรับสื่อสารระหว่างประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ในระดับกว้างออกไปจากชุมชน และส่วนใหญ่จะเป็นภาษาที่สองของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ภาษาที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาลาว และภาษาเขมร โดยแต่ละภาษาสามารถใช้เป็นสื่อกลางสำหรับสื่อสารได้ในขอบเขตที่ต่างกันคือ

ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติและเป็นภาษาที่สองของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งเรียนรู้จากโรงเรียน ภาษาไทยจึงสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างประชากรที่ผ่านการศึกษาในโรงเรียนมาแล้วได้ ดังนั้นจึงสามารถใช้ได้ในวงกว้างตั้งแต่ในระดับชุมชนไปจนถึงระดับประเทศ นับได้ว่าขอบเขตในการใช้ภาษาไทยกว้างที่สุด

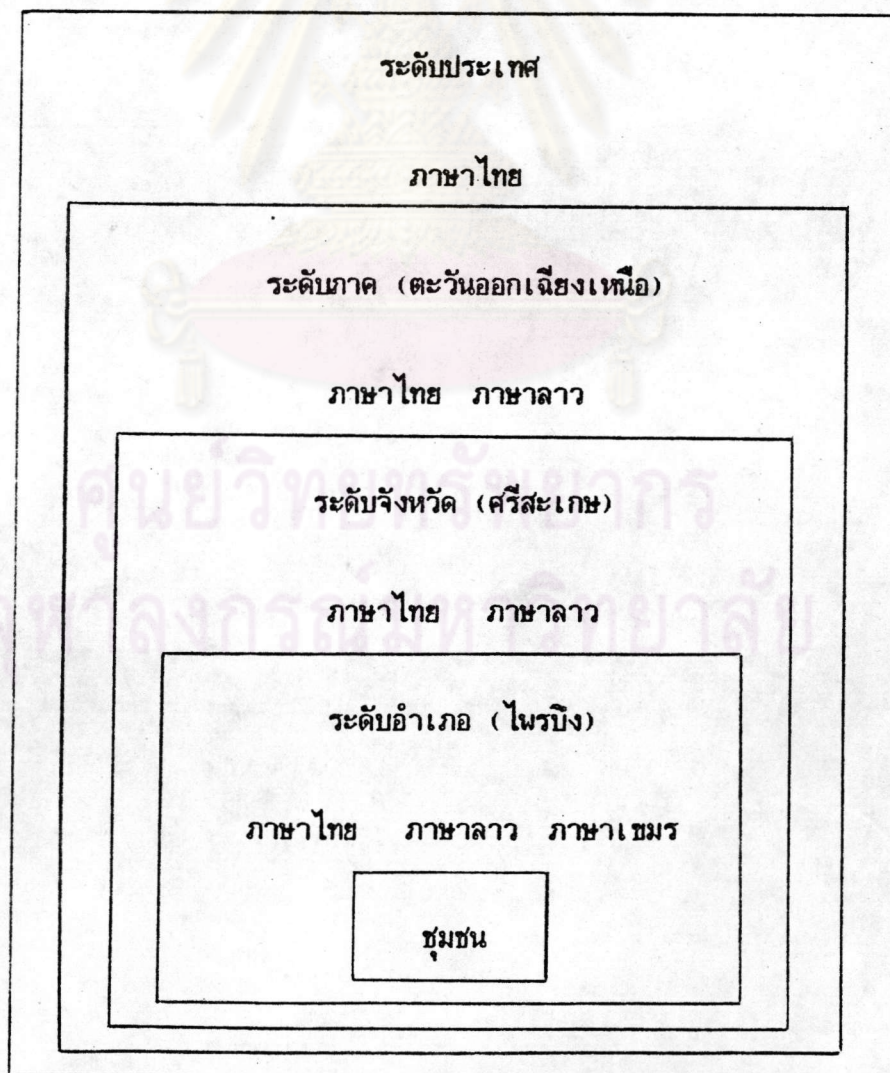
ภาษาลาวเป็นภาษาแม่ของคนส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นภาษาที่สองอีกภาษาหนึ่งของคนที่มิใช่กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ ภาษาลาวจึงสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กันได้ทั่วไป ตั้งแต่ในระดับชุมชน ไปจนถึงระดับภาค

ภาษาเขมรเป็นภาษาแม่ของประชากรเขมร และส่วนใหญ่ก็จะเป็นภาษาที่สองอีกภาษาหนึ่งของประชากรส่วนในอำเภอไพรบึง ทั้งนี้เนื่องจากอำเภอไพรบึงเป็นบริเวณที่มีประชากรเขมรหนาแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณตำบลที่เป็นที่ตั้งตัวอำเภอ ดังนั้นภาษาเขมรจึงสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างประชากรเขมรและประชากรส่วนได้ทั้งในระดับหมู่บ้านและอำเภอ แต่พอเข้าสู่ระดับจังหวัดแล้ว ภาษาเขมรไม่สามารถทำหน้าที่ได้แล้ว เพราะบริเวณที่ตั้งตัวจังหวัดเป็นบริเวณที่มีประชากรลาวอยู่หนาแน่น

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปขอบเขตภาษาสำหรับการสื่อสารในวงกว้างเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 32 แผนภูมิแสดงขอบเขตของภาษาไทย ภาษาลาว และภาษาเขมร ที่ใช้เป็นสื่อกลางสำหรับการสื่อสารในวงกว้าง

จากแผนภูมิสามารถอธิบายได้ว่า ภาษาไทยสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างประชากรได้ในวงกว้างที่สุดคือระดับประเทศ ภาษาลาวสามารถใช้สื่อสารได้ในวงกว้างระดับภาค (ตะวันออกเฉียงเหนือ) ส่วนภาษาเขมรในที่นี้สามารถใช้สื่อสารได้ในวงกว้างระดับอำเภอ (ไพรบึง) เท่านั้น

4. ภาษาเฉพาะกลุ่ม (group language)

ภาษาเฉพาะกลุ่มในที่นี้หมายถึง ภาษาที่ใช้สื่อสารเฉพาะคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน โดยเฉพาะในแวดวงที่บ้าน ภาษาเฉพาะกลุ่มมีบทบาทในการแยกตนเองออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม ภาษาเฉพาะกลุ่มที่สำคัญได้แก่ ภาษาเขมร ภาษาลาว และภาษาลาว ภาษาเขมรเป็นภาษาเฉพาะกลุ่มของประชากรเขมร ภาษาลาวเป็นภาษาเฉพาะกลุ่มประชากรลาว และภาษาลาวเป็นภาษาเฉพาะกลุ่มของประชากรลาว นอกจากนี้ยังมีภาษาเฉพาะของชนกลุ่มเล็ก ๆ อีก 5 ภาษาได้แก่ ภาษาไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นใต้ ภาษาไทยถิ่นโคราช และภาษาจีน (แต้จิ๋ว) ภาษาเหล่านี้จะมีจำนวนประชากรที่ใช้พูดเพียงเล็กน้อยมาก (รวม 13 คน) เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนของประชากรเขมร ลาว และลาวในชุมชน

5. ภาษาการศึกษา (educational language)

ภาษาการศึกษาในที่นี้หมายถึง ภาษาที่ใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนที่โรงเรียน และใช้ในตำราเรียน ภาษาการศึกษาที่ใช้ในโรงเรียนบ้านหนองอารี ได้แก่ ภาษาไทย เช่นเดียวกับโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการทั่วไป ครู-นักเรียนจะใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอนทั้งหมด ไม่ว่านักเรียนจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม และใช้ตำราเรียนภาษาไทย (ยกเว้นวิชาภาษาอังกฤษ) ในกรณีของชั้นเด็กเล็กหรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ครูผู้สอนอาจมีการสอดแทรกภาษาอื่น ๆ บ้างนอกเหนือจากภาษาไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยเหลือเด็กนักเรียนบางคนที่ยังปรับตัวเข้ากับภาษาไทยไม่ได้ แต่ก็ก็เป็นเพียงช่วงระยะแรก ๆ ของการเข้าเรียนเท่านั้น

6. ภาษาสอนตามโรงเรียน (school-subject language)

ภาษาสอนตามโรงเรียนในที่นี้หมายถึง ภาษาที่เปิดสอนในโรงเรียนบ้านหนองอารี ได้แก่ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยที่วิชาภาษาไทยจะเป็นวิชาในกลุ่มวิชาทักษะที่บังคับเรียนตั้งแต่ระดับชั้นเด็กเล็กไปจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนวิชาภาษาอังกฤษ เป็นวิชาเสริมพิเศษที่บังคับเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

7. ภาษาศาสนา (religious language)

ภาษาศาสนาในที่นี้หมายถึง ภาษาที่ใช้ในกิจกรรมทางศาสนาในชุมชนบ้านหนองอารี และบ้านลาวเดิม ได้แก่ ภาษาลาว และ ภาษาไทย พระที่วัดหนองอารีจะสวดเป็นภาษาลาวในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่าง ๆ และจะใช้ภาษาไทยในการเทศนาสั่งสอนมรรคาโดยทั่วไป

นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษาลาวอยู่บ้างในพิธีกรรมตามความเชื่อของประชาชนบางอย่าง เช่น พิธีเล่นผีฟ้าของคนเขมร พิธีนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอให้ภูตผี เจ้าที่ เจ้าทางหรือผีฟ้าที่ชาวบ้านนับถือ คุ่มครองคนในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือเพื่อแสดงการตอบแทนบุญคุณที่ช่วยให้สมาชิกคนใดคนหนึ่ง ในครอบครัวหายจากเจ็บป่วยตามที่ได้บนบานศาลกล่าวไว้ พิธีกรรมนี้ส่วนใหญ่จะจัดหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยว เพราะเป็นช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนาแล้ว ในพิธีจะมีการตั้งเครื่องเซ่นไหว้ตามแบบของคนเขมร และมีการใช้แคนซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของคนลาวบรรเลงตลอดพิธี (ทั้งคืน) ขณะทำพิธีจะมีกลุ่มผู้หญิง (ผู้มีของรักษา) ประมาณ 3-9 คน คอยรำย่ำตามเสียงบรรเลงของแคน โดยเดินเป็นวงไปรอบ ๆ ตามเข็มนาฬิกา และจะมีหัวหน้าร้องเพลงหมอลำ (ภาษาลาว) ไปด้วย การทำพิธีเล่นผีฟ้าของคนเขมรในชุมชนแห่งนี้จะต่างจากการทำพิธีของคนเขมรบ้านคนเขมรล้วน ๆ คือ ที่อื่นจะใช้เครื่องดนตรีประเภทกลอง พิณ และแคนด้วยกัน และจะร้องตามเสียงดนตรีเป็นภาษาเขมรในทำนองกันตรึม (การละเล่นในถิ่นบ้านของคนเขมร) ดังนั้นการประกอบพิธีเล่นผีฟ้าของคนเขมรในชุมชนนี้ถือได้ว่ามีลักษณะของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเขมรและลาวอย่างหนึ่ง

จากการจำแนกภาษาตามหน้าที่ดังกล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ความสำคัญของแต่ละภาษามีสัดส่วนไม่เท่ากัน ถึงแม้ว่าจะมีภาษาที่ใช้อยู่ในชุมชนหลายภาษาด้วยกัน แต่ก็มีหลายภาษาที่มีหน้าที่เพียงเป็นภาษาเฉพาะกลุ่มและใช้สนทนากายในกลุ่มของตนเองเท่านั้น ส่วนภาษาที่มีบทบาทหลากหลายที่สุด ได้แก่ ภาษาไทย ซึ่งครอบคลุมหน้าที่ถึง 6 ใน 7 หน้าที่ด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตามภาษาที่เด่นที่สุดในแง่ของการใช้สื่อกลางสำหรับสื่อสารระหว่างประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเห็นได้แก่ ภาษาลาว